

Денисенко К. Ю.*

ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНТУРИ ЄВРОПИ: МІСЦЕ УКРАЇНИ

The article covers the issue of geopolitical borders in Europe. The author studies the conceptual approaches and theoretical bases of the problem.

Key words: *Ukraine, EU, Europe, space, state, geopolitical borders, national interests.*

Статтю присвячено питанню геополітичних кордонів Європи. Автор досліджує концептуальні підходи та теоретичні основи проблеми.

Ключові слова: *Україна, ЄС, Європа, простір, держава, геополітичні кордони, національні інтереси.*

Статья посвящена вопросу геополитических границ Европы. Автор исследует концептуальные подходы и теоретические основы проблемы.

Ключевые слова: *Украина, ЕС, Европа, пространство, государство, геополитические границы, национальные интересы.*

Аналіз геополітичних контурів Європи займає важливе місце у сучасному європейському політичному та науковому дискурсі з огляду на потребу Європейського Союзу забезпечити безпеку своїх нових рубежів. Відтак, геополітичні кордони Європи стали предметом наукового аналізу багатьох європейських дослідників.

Розглядаючи питання кордонів, французький дослідник М. Фуше, відзначає, що будь-який кордон є «штучним» в тому сенсі, що він відображає співвідношення конкретних сил на даний момент. Кордони не є тільки міждержавним явищем; в середині самої держави пролягає величезна кількість кордонів між регіонами, соціальними і культурними групами. Фуше зазначає, що не існує вічних кордонів – вони встановлюються, переносяться і уточнюються, виходячи як з історичних передумов, так і балансу сил в регіоні.

Ключ до вирішення проблеми був знайдений в розподілі поняття «кордон» на дві складові: front та frontier. На думку М. Фуше, «кордони є елементарні просторові структури, які мають лінійну форму, а їх функція зводиться до позначення порушень геополітичної безперервності в трьох площинах: реальній, символічній та уявній. Реальний розподіл простору можна визначити поняттям front. Воно позначає більш-менш чітко позначену лінію між двома і більше територіями, відокремлює «наше» від «чужого». Що стосується символічного або уявного поділу простору, то тут більше підходить поняття frontier. На відміну від front, воно передбачає наявність прикордонної зони без чіткої розподіляючої лінії [1].

Досліджуючи проблему кордонів в Європі М. Фуше справедливо зазначає, що ніде у світі за останні 20 років не створювалося стільки нових державних кордонів, як саме в Європі (особливо в Східній та на Балканах). Це створило повністю нову конфігурацію єв-

* молодший науковий співробітник Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат політичних наук

ропейських міждержавних зв'язків, і, звичайно, такий процес не обійшов й Україну, адже вона — не ізолюваний від іншого світу острів. Колись бездержавні народи, які завжди перебували на периферії потужних імперій, сьогодні відчули себе повноцінними націями (периферій вже немає!) зі своїми стабільними й безпечними кордонами. Початок цьому процесу, поклало, безумовно, падіння Берлінського муру.

Яскравим прикладом імовірних глибоких геополітичних змін у сучасній Європі, що, звичайно, не може не вплинути й на безпеку системи кордонів Є, як вважає Мішель Фуше, перетворення Росії, яка була організована як імперія («або як територіальна цілісність») і тепер, можливо, вступає в новий етап — будівництва постімперської національної держави [2].

М. Фуше вважає, що дискусії навколо питання кордонів ЄС набувають неабиякого значення тому, що у європейському суспільстві склалася думка про втрату контролю над процесом розширення [3]. Незважаючи на такий стан речей, зазначає дослідник, територіальне розширення продовжує залишатися однією з характерних рис Європейського Союзу. На думку багатьох європейських дослідників розширення - це засіб для стабілізації та демократизації периферії Союзу. Вступ до Союзу для нових держав означає збереження нещодавно отриманого та нестабільного суверенітету. В свою чергу держави — члени ЄС переконані, що їх безпека буде краще підтримана, коли сусіди у свою чергу стають членами ЄС. Прикладів багато: Франція побажала укласти союз з Німеччиною у 1950 році з метою забезпечення своєї безпеки, Німеччина підтримала польську кандидатуру, Польща бажає побачити вступ України до ЄС. Європа сьогодні, вважає М. Фуше, переживає феномен парадоксальної інтеграції. З однієї сторони, спостерігається ствердження європейськими народами своєї унікальності, а з іншого, - афішується пошук неможливої єдності. Цей парадокс є свідченням того, що європейці перейшли від геополітики закритих суспільств, організованих за принципом «друг/ворог», до геополітики відкритих суспільств, що базується на взаємозалежності держав. Отже, національні інтереси європейців виявилися поділеними, але нація лишилася фундаментальною політичною і культурною рамкою й підставою громадянства. Європейське будівництво на сьогодні детерміноване переважно національним інтересом. Відповідно майбутнє Європи по — різному вимальовується різними державами Європи. Дослідник виокремлює два підходи до вирішення проблеми «будівництва Європи»:

1) геоекономічний, що робить акцент на економічній могутності європейських держав;

2) геополітичний, де увага зосереджується на відносинах Європи та США.

Перевага нинішньої Європи полягає в тому, що вона існує в якості своєрідної геополітичної лабораторії, яка займається винайденням нової політичної конфігурації сил у сучасному світі. Якщо США діють як єдиний центр, що посилюється коаліціями та альянсами, то Європа знаходиться на шляху створення першої багатодержавної системи, що ґрунтується на добровільному союзі держав-націй, а тому саме їй належить досвід формування справді багатополярного світу. Єдність Європи існує не як монолітна цілісність, а як співвідношення комплексів та частин різних масштабів. Їх спільний досвід неможливо виразити однією формулою, а тому неможливо й недоцільно встановлювати зараз кордони ЄС, контури якого будуть сформовані з часом.

Розмірковуючи про геополітичні контури нової об'єднаної Європи, переконаний М. Фуше, необхідно задуматися про оновлення європейського проекту, і не тільки в тому, що стосується його економічних та соціальних цілей. За останні 50 років до континентального виміру додався глобальний, та діючи у ньому фактори також впливають на життя євро-

пейців. Цікавою у цьому контексті є думка, яка полягає в тому що необхідно змінити уявлення про «дві Європи». Європи, як довготривалої соціоісторичної категорії, та Європи, зведеної до Європейського Союзу, тобто добровільного об'єднання демократичних держав, здатного чітко визначати власні кордони, в тому числі тимчасові – на одне – два десятиліття. Необхідна стабілізація кордонів, проведення більш ефективної стратегії зближення з сусідніми державами, зокрема шляхом послаблення візового режиму та надання можливості отримати освіту за кордоном. В цьому питанні, переконаний дослідник, час зламати кордон між членами та не членами ЄС.

Досліджуючи проблему кордонів в Європі, М. Фуше цілком справедливо відзначає: «Кордони, які існують в межах європейського простору - міграції населення, мережі, енергія, безпека - не збігаються з постійно визначеними геополітичними кордонами, оскільки Європа це не статичне географічне поняття, кордони якої зручно чіткі, а історичний процес, пристосовується до мінливого географічного простору». При цьому, на думку Фуше, варто відмовитися від надмірної картезіанської догми «все або нічого». «Головне, це не пошук останніх кордонів Європи, а взаємне співробітництво: прийняття кордонів, сусідських угод, а також практики інтеграції, - відзначає вчений, - більше уваги варто приділяти процесам зближення, ніж гіпотетичним останнім кордонам».

Таким чином, М. Фуше пропонує чітко визначити кордони Союзу, їх місце на континенті та в середземноморських регіонах, переосмислити та чітко сформулювати довгострокові цілі європейського співтовариства, в тому світовому контексті, з яким ми, на жаль, повинні рахуватися сьогодні. Якщо це здійсниться, зазначає науковець, то європейці, зокрема французи, знову відчують себе політичними суб'єктами спільного геополітичного проекту.

Розглядаючи питання геополітичних кордонів Європи російський політолог Д. Тренін вважає, що, у XXI ст. ЄС та його геополітичні кордони мають представляти багатоповерхову конструкцію [4]. За таких умов, у середньотерміновій та багатотерміновій перспективі на континенті очевидно будуть існувати:

- тісна європейська федерація - міцне ядро Євросоюзу; - Євросоюз у складі 27-30 держав;
- Велика або Широка Європа, що включатиме Євросоюз плюс групу країн, у тому числі Росію, які тією чи іншою мірою будуть асоційовані з ЄС [5].

Україна виступає рубіжною державою як для європейського простору, так і для євразійського та належить до міжсистемної периферії, що зазнає впливу інтересів декількох потужних геополітичних суб'єктів, її геополітичне розташування перетворює державу на своєрідний геополітичний центр, який завдяки своєму географічному положенню виконує комунікаційні функції між двома геополітичними комплексами і має потенціал контролю. Для України в такому розкладі сил використання переваг власного геополітичного положення в інтересах ефективної реалізації національних інтересів можливе на засадах рівнонаближеності, у виконанні функції комунікаційного вузла між провідними регіональними акторами. Фактично мова йде про належність України до так званої міжсистемної периферії, що підпадає під вплив інтересів обох геополітичних суб'єктів. Такий геополітичний простір уже тривалий час зумовлює балансування зовнішньополітичних векторів України: стратегічний курс на інтеграцію до ЄС із паралельним розвитком відносин стратегічного партнерства з Росією [6].

Україна виступає основним комунікаційним каналом між європейським та євразійським геополітичними просторами, а відповідно і ключовою ланкою для їх об'єднання в єдиний пан'європейський простір.

У такій конфігурації Україна може виконувати унікальну функцію консолідуючого фактора пан'європейського простору: єдність останнього залежить від відсутності конфронтації між провідними центрами (ЄС та Росією), а конкуренція за вплив на Україну є предметом їхнього геополітичного протистояння. Відповідно, лише свідомий вибір Україною напряму політики,

яка буде уникати односторонньої орієнтації на один із центрів позбавить цю конфігурацію потенційної конфронтаційності.

Імперативом європейської політики України залишається пошук оптимального співвідношення між стратегічним курсом на євроінтеграцію та необхідністю підтримувати комплексні відносини стратегічного партнерства з Росією в контексті посилення загальноєвропейських об'єднавчих тенденцій.

Україні життєво важливо не допустити нового розколу Європи, європейсько-євразійського протистояння, що загрожує або втратою незалежності, або перетворенню України на плацдарм протиборства як європейських, так і позаєвропейських центрів сили.

Парадигма Великої Європи повертає Україні природне місце в центрі загальноєвропейських процесів і проблематики єдності європейського континенту, запобігає її маргіналізації або перетворенню на об'єкт політики світових центрів сили та дозволяє розраховувати на підвищення ролі та впливу України в європейській та світовій політиці.

Література

1. Foucher, Michel «Fronts et frontières :un tour du monde géopolitique». Paris. Fayard. 1988. reed 1991 P. 22-49
2. Фуше М. Европейская республика: исторические и географические контуры. - М.: 1999. - С.75
3. Programme Quelle présidence française pour quelle Europe?. IFRI 8 novembre 2007.
4. Россия и основные институты безопасности в Европе: вступаая в XXI век / Под ред. Д. Тренина; Моск. Центр Карнеги. - М.: S&P, июнь 2000. - 279 с
5. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин: підручник/ В.А. Манжола, В.Ю.Константинов, С.В.Андрущенко та ін. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008.-С.301-319
6. Андрущенко (Гринько) С.В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. - К.: Логос, 2005. – С. 161